folk/ed. Derg, 2020; 26(4):919-933
DOI: 10.22559/folklore.1349

Modern Bireye ve Okura Vurgusu Bağlamında Don Quijote[1] Üzerine Bir Edebiyat Sosyolojisi Analizi

An Analysis of the Sociology of Literature on Don Quixote in the Context of Its Emphasis on Modern Individual and Reader

Mehmet Anık*

Öz

Bu çalışmada İspanyol yazar M. Cervantes'in ünlü eseri Don Quijote edebiyat sosyolojisi bağlamında ele alınmış, eserin analiz sürecinde ise nitel araştırma tekniklerinden biri olan içerik analizinden yararlanılmıştır. Don Quijote günümüzde genelde edebi açıdan mizah içeren yönüyle okurların ilgisini çekse de modern romanın ilk örneği olması ve o dönemde toplumsal alandaki hadiseler ve çatışmalarla ilgili modern bir anlatı olması açısından oldukça önemli ve öncü bir eserdir. Çalışmada öncelikle Don Quijote'nin edebi bir eser olarak önemi üzerinden durulmuş, akabinde modern romanın ilk örneği olması bağlamında Cervantes'in eserinde modern okur ve bireyi hangi özellikleri ile ön plana çıkardığı çalışmanın ana odağını oluşturmuştur. Cervantes bu eserde klasik anlatıları eleştirmiş ve klasik anlatılardaki gibi yazar tarafından sınırlandırılmış ve edilgen görülen bir okur yerine, yorumlama özgürlüğü öne çıkarılan aktif bir okur vurgusu yapmıştır. Eserde ayrıca feodal dönemin yaşam alışkanlıkları ve hayalleri peşinde koşmanın yersizliği üze-

Geliş tarihi (Received): 16.06.2020- Kabul tarihi (Accepted): 03.10.2020

* Prof.Dr., Bingöl Üniversitesi Sosyoloji Bölümü. anik@bingol.edu.tr. ORCID 0000-0002-6560-2470

rinden, yaşadığı dönemdeki hadiseleri doğru şekilde idrak etmesi gereken modern bir birey vurgusu yapılmaktadır.

Anahtar sözcükler: *Cervantes, Don Quijote, modern okur, edebiyat sosyolojisi, modern anlatı*

Abstract

In this study, Don Quixote, the famous work of the Spanish writer M. Cervantes, is analyzed in the context of the sociology of literature through content analysis as one the qualitative research techniques. Nowadays, although Don Quixote generally attracts readers with its humorous aspect, it is a very important and pioneering work in terms of being the first example of modern novels and a modern narrative about the social facts-events and conflicts in the social structure of its time. Firstly, the importance of Don Quixote as a literary work is emphasized, and subsequently, the main focus of the study is on Cervantes' emphasis on modern individual and reader in his work within the context of being the first example of the modern novels. In this work, Cervantes criticizes restricted and passive reader established by the authors of classical narratives, and highlights active readers that stand out with their freedom of interpretation. In this work, it is also emphasized that a modern individual needs to comprehend the social facts of their time correctly, rather than pursuing life habits and dreams of the feudal era.

Keywords: *Cervantes, Don Quixote, the sociology of literature, modern narrative*

Extended summary

As a literary genre, novels are fictional texts of the authors' impression of reality in the social world, and can closely affect the readers' way of seeing, perceiving and interpreting this world. The social world has an undeniable effect on the (wo)men of letters' way of thinking and on the works they produce. The relationship between literature and society should not be seen as a one-way relationship. On the one hand, a literary work created at a certain stage of history can be seen as a part of the social world in which it was created and can be evaluated through it. But on the other hand, the social world itself can be analysed through a literary work. The analysis tools and findings of the old times are more limited as we go to earlier period. At this point, the works written in the field of literature provide significant opportunities to analyse the old times in the different aspects.

Don Quixote, the famous work of the Spanish author Miguel de Cervantes Saavedra, stands out as a work that contains deep conflicts in the form of the past-present or traditional and modern duality, as it is the product of the transition from traditional living conditions to modern life style. Individual identity has come to the fore in the literature works emerged in the modern era. Although this new form of literature initially reached a narrow audience, the number of modern readers gradually increased. Compared to the classical narrative, modern narrative is more individual-centred and the narrative techniques used in this narrative type allow the fictitious characters in the novel to come to the fore with their individual identities.

From this point of view, it is possible to say that the individual-oriented modern novel emerged with Don Quixote. Don Quixote, whose first volume was published in 1605 and the second one in 1615, draws attention with its emphasis on the modern individual and reader, and its critical approach to traditional literary.

Cervantes criticizes the works that are not original and are full of quotations and implies that the modern reader should not pay attention to these works. According to him, rather than being made incomprehensible by filling with fancy words as in chivalry novels, a literary work should be written in a style that expresses thoughts clearly and comprehensibly. The important thing for Cervantes is to be able to capture the truth and present it to the readers in a way that they can understand it in all its purity. According to him, there should be a purpose in writing a literary work, and this purpose should be presented to the reader in a consistent, harmonious and unambiguous way, as well as having an original and aesthetic feature. In this sense, the author should be able to produce original products by surpassing the existing forms of writing, rather than repeating previously repeated words.

Cervantes thinks that a literary work and its author should be open to be questioned by the reader, so he dreams of an active reader rather than a passive one in relation to the text. For Cervantes, who pays attention to establish a close relationship with the reader as much as he cares about the fictitious characters and storyline in the novel, the reader is not external to the work but is a vital part of the work. Therefore, the reader should not be subject to restriction by the author, on the contrary, his/her freedom of interpretation should be respected. Unlike classical narratives, Cervantes restricts the author and narrators to the reader's freedom of interpretation.

Don Quixote of La Mancha symbolizes the individual who ignores the change and tries to keep alive the ideals of the Middle Ages at a time when the Middle Ages were over and a new era has begun. As the modern era has entered, the type of the individual who pursued the life style of the old times is seen as an individual who has not adapted to the new life style and just because of that falls into a ridiculous situation. The modern individual figure that started to come to the forefront during the Renaissance and became more evident with the Enlightenment, is depicted as a rational person who is detached from the traditional life style and values representing the past. Even though Cervantes gives the narratives about the protagonist in a way that is sympathetic to the reader at some points within the storyline of the novel, he is aware of the change, and so he knows that Don Quixote, who idealizes the old times cannot be the ideal individual of the new modern era. As a matter of fact, the messages that Cervantes gave to the reader through Don Quixote at the end of the novel are noteworthy in this sense. Don Quixote now confesses that, as an individual who has become self-aware and has realized the modern world, he sees his previous experiences as a pile of madness and absurdity, and he states that he got rid of the dark shadows of ignorance caused by the chivalry novels, and now he has come to the light and he is sorry for realizing that truth so late (2019b: 881). -882). Don Quixote, who cursed the chivalry books and saw them as the primary cause of his old madness and stupidity, repents for his all actions and passes away as the wise and enlightened Alonso Quixano the Good.

Giriş

Herhangi bir toplumun yapısında, birtakım değişimler, kırılmalar ya da kopuşlar yaşandığında, bunların oldukça farklı alanlarda etkileri olmakta ve bu durumun düşünsel alanda da yansımaları olmaktadır. Bu noktadaki değişim ve dönüşümün karşılık bulduğu temel alanlardan biri de edebiyattır. B. Moran'ın da üzerinde durduğu haliyle (1988: 6); yazar, eser, ve okur dışında edebiyatta rol oynayan önemli unsurlardan biri de toplumsal dünyadır. Edebiyatı sadece olay, duygu ve düşüncelerin zarif, incelikli ve etkili bir şekilde ifade edildiği bir alan olarak görmemek ve onun içinde neşet ettiği sosyo-kültürel ortama ait bir ürün olduğu gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Nihayetinde edebiyatın oluştuğu, geliştiği ve anlatıldığı ortam toplumdur. Sosyoloji gibi edebiyat da temelde insanın toplumsal dünyası, ona uyumu, çatışması ya da onu değiştirme arzusu ile ilgilidir. Örneğin edebiyatın başlıca türü olan roman, insanlar arasındaki ilişkileri, çatışmaları, gerilimleri ya da toplumsal kurumlar içerisindeki farklı rolleri resmederek; insanın çevresiyle, siyasetle ya da devletle olan ilişkisine dair toplumsal dünyayı yeniden üretir. Dolayısıyla edebiyata sosyolojik açıdan yaklaşım, temelde edebi eser ile toplum ilişkisine odaklanıp, her iki alan arasında göz ardı edilmemesi gereken birtakım bağların mevcut olduğuna dikkat çekmektedir. Edebi bir eser ile içinde üretildiği toplumsal yapı ve bu yapıdaki değişim ve dönüşüm arasında çeşitli bağların mevcudiyeti ne edebi bir eserin toplumdan ne de toplumun edebiyattan kopuk ya da bağlantısız bir şekilde algılanmaması gerektiği hakikatini içermektedir. Edebiyat, neşet ettiği sosyo-politik ve kültürel ortamdaki değerlerle etkileşim içerisinde, toplumsal ve bireysel düşüncedeki önemli değişmeleri, özellikle özgürlüğe ve adalete dair çabaları ve geleceğe yönelik beklentileri yansıtmaktadır (Alver, 2012: 11-12; Güllülü, 1988: 22; Swingewood, 1972: 12).

Edebi bir tür olarak romanlar, toplumsal dünyadaki realiteyle ilgili yazarda oluşan izlenimin kurgusal bir metni olup, okurların bu dünyaya dair görme, algılama ve yorumlama biçimlerini yakından etkileyebilmektedir. Bir yazar ürettiği edebi eserde toplumsal realiteyi birebir olduğu haliyle değil; karşı çıktığı, eleştirdiği, değiştirdiği, hayal ettiği ya da özlemini duyduğu haliyle kurgulasa dahi bu durum; belirli bir toplumsal çevrede doğan, anadil edinen, toplumsallaşan ve bu süreçte kimlik kazanan bir birey olarak, yazarın (eserini ortaya koyarken) toplumsal yapıdan bir şekilde etkilendiği gerçeğini değiştirmeyecektir. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse, toplumsal dünyanın, edebiyatçının düşünce dünyası ve dolayısıyla ürettiği eserler üzerinde reddedilemez bir etkisi vardır. Tabi edebiyat ve toplum arasındaki ilişkiyi tek yönlü bir ilişki olarak da görmemek gerekir. Tarihin belirli bir evresinde ortaya konulmuş edebi bir eser, ortaya konulduğu döneme ait toplumsal dünyanın bir parçası olarak görülebileceği ve onun üzerinden değerlendirilebileceği gibi toplumsal dünyanın bizzat kendisi de edebi bir eser üzerinden analiz edilebilir.

İnsanlık tarihi bağlamında, daha eski dönemlere gidildiği oranda, bu dönemlerle ilgili analiz araçları ya da bulguları daha sınırlı olmaktadır. Bu noktada edebiyat alanında ortaya konulan eserler, geçmiş dönemleri farklı yönleriyle analiz etmek açısından kayda değer olanaklar sağlarlar. Tarihsel açıdan daha uzak geçmişin ürünü olan edebi eserler üzerinden yapılacak bir analizde; yazarın niyeti ya da eserinin edebi niteliği kadar, bu eserin ortaya çıktığı tarihsel iklimin ve sosyo-politik koşulların dikkate alınması büyük önem taşımaktadır.

Edebiyat sosyolojisi, edebi bir eserin, ortaya konulduğu toplumsal dünyadaki gelişmeler ile ilişkilendirilerek analiz edilmesine imkân tanıması ve böylece yüzeysel ya da metnin sırf edebi çerçevesi ile sınırlı yaklaşımların ötesinde daha derinlemesine değerlendirmelere kapı açması bakımından önemlidir. Bu durumdan hareketle, bu çalışmada, modern birey ve okura vurguda bulunan ve bu açıdan geleneksel yazın anlayışına karşı eleştirel bir yaklaşım sergileyen İspanyol yazar Miguel de Cervantes Saavedra'nın ünlü eseri *Don Quijote* ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede nitel araştırma tekniklerinden biri olan içerik analizinden yararlanılmıştır.

Don Quijote, geleneksel yaşam koşullarından modern yaşam biçimine geçişin ürünü olduğu için geçmiş-şimdi ya da geleneksel-modern ikiliği şeklinde derin çatışmalar barındıran bir eser olarak ön plana çıkmaktadır. Geleneksel ve modern dönem ayrımı konusunda günümüzdeki yaygın kabul ya da algı, Batı merkezci yaklaşımların etkisiyle genelde Orta Çağ öncesi ve sonrası etrafında olmaktadır.[2] Kıta Avrupası'ndaki gelişmeler dikkate alındığında, geleneksel ve modern olan arasında asıl keskin kopuş Aydınlanma Çağı'nda yaşansa da günümüzde pre-modern dönem, daha ziyade Orta Çağ ve öncesine tekabül etmek üzere, geleneksel değerler üzerinden ifade edilmekte, modern dönem ise geleneksel değerlerden kopuşu ya da gelenekselliğin zıttı bağlamındaki çağcıl olma halini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu noktada özellikle Rönesans ve sonrasındaki gelişmelere göndermede bulunulmaktadır. G. Simmel (2009: 211), modern birey anlayışının, Batı'da Rönesans döneminde ortaya çıktığını ve bu dönemde bireyin, toplumun diğer üyelerinden farklı özellikleriyle öne çıkmak ve göze çarpmak arayışında olduğuna dikkat çekmektedir. I. Watt (2016: 296) da Rönesans ve Reformun sonucunda, bireyin toplum karşısında öncelik kazanmasının tüm Batı toplumlarının belirleyici özelliği haline geldiğini vurgulamaktadır. A. Heywood (2011: 33) ise, modern dönemde birey kavramının ilk kez XVII. yüzyılda kullanıldığını belirtmektedir.

Geleneksel dönemde kimlik temsili, "biz" anlayışı ve ortak ahlaki değerler etrafında mutabakatın yaygınlığı dolayısıyla çoğul ya da toplumsal aidiyetler üzerinden olurken, bireysel kimlik arka planda kalmıştır. Bireysel kimliğin ön plana çıkmaya başladığı modern dönemde ortaya çıkan yazın, başlangıçta daha dar bir okur kitlesine hitap etse de giderek artan sayıda modern bir okur kitlesi oluşmaya başlamıştır. İlk cildi 1605, ikinci cildi ise 1615 yılında yayınlanan *Don Quijote* bu konudaki ilk yazın örneği olarak, modern birey ve okura yaptığı vurgu ve geleneksel yazın anlayışına yönelik eleştirel yaklaşımı ile dikkat çekmektedir.

I. Geleneksel ve modern dünya arasında sıkışmış bir protagonist

*Don Quijote'*nin Türkçe yayınlanmış pek çok farklı çevirisi bulunmaktadır. Bu farklı çeviriler incelendiğinde, bunların büyük çoğunluğunun eserin tam metninin çevirisi olmadığı ve önemli bir kısmının da çocuklara ve gençlere hitap eder şekilde hazırlanmış, çeşitli mizahi yönlere yer veren özetler olduğu görülmektedir.[3] C. Meriç (2008 :210), bu esere dair yapılan Türkçe çevirileri, güdük ve bedbaht olarak nitelendirip, eserin aslı ve yapılan çeviriler arasındaki münasebetin yalnızca isimden ibaret olduğunu, çevirenler dahil Don Quijote'nin sihirli dünyasına hiçbir Türk okuyucusunun giremediğini belirtmektedir. J. Parla'nın (2017: 13),

Türk kültüründe Don Quijote karakterinin küçük görüldüğünü ve aşağılayıcı bir çağrışımla kullanıldığını ve bu durumun XVIII. yüzyıl Akıl Çağı'nda, çoğu yorumcu tarafından Don Quijote karakterinin gerçeklikten ve rasyonaliteden tümüyle kopuk bir deli olarak okunmasından kaynaklanmış olabileceğini vurgulaması da bu anlamda önemlidir. Parla (2015: 18-19), moderniteyi başlatan düşünürün Descartes, yazarın ise Cervantes olduğuna dair genel bir kanaat olduğunu ve bu kanaate *Don Quijote*'nin bir ilk roman olarak, yalnızca moderniteyi değil, bir metaroman olarak, postmoderniteyi de haber verdiğine dair yargının eklendiğini ileri sürmektedir.

M. Foucault, yalnızca kendi eserlerinin ya da kendi kitaplarının yazarı olmayan, bunlardan daha fazlasını üretmiş olan ve böylece başka metinlerin oluşum imkânı ve kuralını da üreten yazarlardan bahseder (2014: 241). Gerek İspanyol gerekse Batı edebiyatı için öncü bir isim olan Cervantes, bu tür yazarlara örnek olarak gösterilebilir. Nobel ödüllü romancı Gabriel Garcia Marquez'in *Don Quijote*'yi, "romancıların gelecekte yapmaya çalışacakları her şeyi içeren ilk modern roman" olarak nitelendirdiğini belirten R. G. Echevarria, Sigmund Freud'un gençlik yıllarında arkadaşlarıyla birlikte Cervantes kulübü kurduklarını, Jorge Louis Borges'in ise *Don Quijote* konusunda adeta takıntılı hale geldiğini belirterek, Cervantes'in eserinin büyük etkisine dikkat çeker (Echevarria, 2015: 1). İspanya devleti tarafından İspanyol dilini ve kültürünü tanıtmak ve öğretmek amacıyla dünyanın farklı ülkelerinde kurulmuş olan ve bir şubesi de İstanbul'da bulunan enstitüye, Cervantes'in isminin verilmiş olması, yazarın İspanya için taşıdığı anlam ve önemi göstermektedir. Cervantes'in eseri, modern edebiyat alanında çığır açıcı etkisinin yanında, dünyanın farklı yerlerinde bu eserin devamı olarak nitelendirilen bir literatüre kaynaklık etmiştir. Bu noktada N. V. Gogol'ün Rus toplumunun en başarılı hicivlerinden biri olarak nitelendirilen Ölü Canlar romanı (2016) ya da Gustave Flaubert'in *Madame Bovary* (2004) adlı eseri dolaylı etki bağlamında değerlendirilebilecek çalışmalarken; Robin Chapman (2005) ve Graham Greene'in (2008) eserleri, J. L. Borges'in kısa öyküsü (1999) ya da Türk edebiyatından Rıfat Ilgaz'ın bu konudaki çalışması (2016) ve Ferhat Uludere'nin bu eserin üçüncü cildi olarak takdim ettiği eser (2014), doğrudan *Don Quijote*'den esinlenerek yazılmış çalışmalara örnek gösterilebilir. Dünya ve Türk edebiyatından çoğu eser için *Don Quijote*'nin bir ilham kaynağı olduğunu ve bir şekilde bu esere çeşitli göndermelerde bulunulduğunu belirtmek gerekir. (8 Mayıs 2002 tarihli) *The Guardian*'da, (54 farklı ülkeden) dünyanın en iyi 100 yazarı tarafından yapılan bir oylama neticesinde, *Don Quijote*'nin "tüm zamanların en iyi kitabı" olarak seçildiğine dair yer alan haber, eserin sahip olduğu etkiyi göstermesi açısından kayda değerdir.[4]

Cervantes'in, yaşadığı dönemde popüler olan farklı edebiyat türlerini kullanarak, bunları aşmayı amaçladığı ve böylece yeni bir kurmaca ve anlatı olarak meydana getirdiği *Don Quijote*, modern romanın ilk örneği olarak kabul edilmektedir. *Don Quijote* aynı zamanda postmodern edebiyat eseri olarak da nitelendirilebilecek özellikler barındırmaktadır. Postmodern romanda düşük ve yüksek kültür arasındaki ayrımın sorgulanmasına ya da gerçek hayata ait sorunlardan ya da olumsuzluklardan sıyrılmaya yönelik bir arayış vardır. Bu bağlamda ele alınan konular genelde ironi, latife ve kara mizah barındıracak şekilde işlenip, kelime oyunları aracılığıyla eleştirel bir yaklaşım ortaya konulmaktadır. Don Quijote'ye bu anlamda

bir üst kurmaca olarak yaklaşıldığında, postmodern roman örneği olarak nitelendirilebilecek özellikler de taşıdığı görülmektedir.[5] Fenomenoloji ve çoklu gerçeklik[6] etrafındaki analizleriyle tanınan A. Schutz'un (1976: 136), Don Quijote'yi edebiyat alanında gerçekliğin çoklu boyutlarını gösteren bir çalışma olarak nitelendirmesi de bu anlamda kayda değerdir. Zira modern anlayış, gerçeklik konusunda seküler akıl merkezli monist yaklaşımla; buna karşın postmodern anlayış ise, çoğulculukla yakından ilişkilidir. Şklovski (2017), *Don Quijote* ile ilgili yaptığı değerlendirmede, bu eserin olay örgüsünün düzensiz ve kesintili olduğu yönünde eleştiride bulunmaktadır. Ancak bu eleştiriye daha farklı bir açıdan yaklaşıldığında bu durum, olay örgüsünün daha düzenli ve bütünlüklü olduğu modern anlatıya karşın, eserin postmodern anlatı örneği olarak da değerlendirilebileceği hususunu ortaya koymaktadır.

İspanya'da ve Avrupa'da, Yeni Çağ koşullarında gerek siyasal gerek kültürel gerekse ekonomik anlamda farklı gelişmeler yaşanmasına rağmen, Orta Çağ kalıntısı olan şövalyelik romanlarına olan rağbetin hala devam etmesi, Cervantes'in bu tür eserlerin Batı dünyasındaki etkisini kırmak amacıyla Don Quijote'yi yazmasını sağlar. Cervantes'in yaşadığı dönemde, şövalyelik romanları sadece İspanya'da değil, Avrupa'nın diğer yerlerinde de popüler eserler konumundadır. R. M. Pidal, Orta Çağ'da ve Yeni Çağ'ın başlarında bu tür eserlerin İtalya, Fransa, Almanya ve İngiltere gibi yerlerde de popüler olduklarına dikkat çekmektedir (Pidal, 2005). Cervantes, bu eserde klasik Avrupa edebiyatında ve Rönesans döneminde önemli yeri olan sone, doğu öyküleri, şövalye romansları ya da pikareks romanlar gibi farklı türleri kullanmıştır. Sıradan insanların eserlerde pek karşılık bulamadığı klasik anlatılarda, efsanevi ve olağanüstü nitelik barındıran anlatımlar ve kahramanlık öyküleri ön planda olup, bu tür eserlerde yer alan kahramanlar, sınırları belirlenmiş halde anlatıcının hakimiyeti altındadır. Bu eser türünde yer alan kahramanlar, anlatıcı tarafından kısıtlamalara maruz kalıp, kendilerini ifade etme olanaklarından yoksunken, okur da yorumlama özgürlüğü noktasında benzer şekilde kısıtlamalara maruz kalmaktadır. Bu anlatı türünde zaman mefhumu da geniş aralıklar dahilinde, detaylara inilmeden ve genelde bütüncül kategoriler şeklinde ele alınmaktadır.

Klasik anlatı ile karşılaştırıldığında, modern anlatı, daha çok birey merkezlidir ve bu anlatı türünde başvurulan anlatım teknikleri, roman kahramanlarının bireysel kimlikleriyle ön plana çıkmalarına olanak tanımaktadır. Bu açıdan bakıldığında, birey odaklı modern romanın Don Quijote ile birlikte ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Klasik anlatıdan farklı olarak, modern anlatıda artık sesi ve yetkileri kısılmış bir anlatıcı vardır. Bu durum, roman kahramanlarının anlatıcı tarafından sınırlandırılmış ve tanımlanmış tipolojileriyle değil, sergiledikleri davranış biçimleriyle, olaylar karşısındaki tepkileriyle, duygularıyla ve yaşama dair felsefeleri ile öne çıkmalarını sağlamaktadır. Anlatıcının değişen konumu, roman kahramanlarının beşeri portresinin okur nazarında ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Klasik romanda okura metindeki kişilerin kim olduğu önce anlatılırken, modern romanda ise, okudukça romandaki kişileri tanırız ve bu tanıma işi metnin sonuna kadar devam edebilmektedir (Tekin, 2016).

Cervantes, şövalyelik türü romanların, uydurma ve acemice olmalarına ve hakikatte edebi değerden de yoksun olmalarına rağmen, yazarlarına okumuş, bilgili, belagat uzmanı kişi namı kazandıran alıntılarla dolu olduklarını ve bu yönleriyle okuru da kendilerine hayran

bıraktıklarını ironi içeren cümlelerle ifade eder. *Don Quijote*'de yer alan ilk sonede yer alan aşağıdaki alıntı; edebi eser, yazar ve okur ilişkisi bağlamında dikkat çekicidir:

"Süsleme,
gereksiz resimler koyma kalkanına sakın,
eğer peşine takılırsan yapmacığın
kuru laf yapmaktan bir yere varamazsın"
(...)
Bilgiçlik taslama bana,
dem vurma felsefeden,
ârif olan anlar sonra,
sorar dudağını büküp:
"Nedir bu dalavera?"
(...)
kendine iyi bir isim yap,
bunun için çalış durmadan,
çünkü beyhude masraf etmiş olur
iyi bir şey yayınlamayan (...)" (Cervantes, 2019a: 44).

Cervantes, özgün olmayan ve alıntılarla dolu bir şekilde meydana getirilmiş eserleri eleştirip, okurun bu eserlere önem vermemesi gerektiğini ima eder. Ona göre bir eser, süslü sözlerle doldurularak anlaşılmaz kılınmak ya da böylece eleştiriden uzak tutulmaya çalışılmaktan ziyade; düşüncelerin açık ve anlaşılır şekilde ifade edildiği bir tarzda yazılmalıdır. Meydana getirilen edebi bir eser, bu yöndeki uyarıları dikkate aldığı oranda hem edebi açıdan değeri daha yüksek olacak hem de daha geniş bir kitleye ulaşacaktır. Cervantes açısından önemli olan, yaşanılan gerçeği yakalayabilmek ve onu tüm saflığıyla okurun anlayabileceği tarzda ona sunabilmektir. Ona göre kitap yazmada bir amaç olmalıdır ve bu amaç; özgün ve estetik bir özellik barındırmasının yanı sıra tutarlı, uyumlu ve anlam belirsizliğine yer vermeyecek şekilde okura sunulabilmelidir. Bu anlamda yazar, yerleşik kalıplara bağlı olup daha önce tekrarlanmış sözleri kendisi de tekrarlamaktan öte, mevcut kalıpları aşarak, özgün ürünler ortaya koyabilmelidir.

Cervantes'e göre edebi bir eser hazırlanırken; yersiz şekilde dipnotlarla doldurulmamalı ya da eser oluşturulurken, referans olarak hiç kullanılmadığı halde, yazım aşamasında kendilerinden yararlanılmış gibi A'dan Z'ye geniş bir literatür oluşturularak, böylece gerek ortaya çıkan eseri oluşturmak için çok yoğun bir emek harcanmış gibi algı oluşturmak gerekse bu yolla esere saygınlık kazandırmak şeklinde bir tutum içerisine girilmemelidir. Cervantes, hakikatte öyle olmadığı halde ünlü kişilere atfedilerek, süslü sözlerle doldurulmuş olan ve böylece yazarının aslında okura karşı sahtekarlık yapmış olduğu dönemin şövalyelik romanlarını eleştirir. Ona göre bu tür hilekâr tutumlar yerine, yazar özgün olabilmeli ve bu uğurda gerektiğinde yerleşik kalıplarla kavga ederek, okuru aldatmaksızın ona ulaşabilmelidir.

Edebi bir eserin ve yazarının, okur tarafından sorgulanmaya açık olması gerektiğini düşünen Cervantes'in düşlediği modern okur, metin karşısında edilgen değil, aktif olan bir okurdur. Cervantes, *Don Quijote*'nin ilk cildinde okura hitaben yazdığı önsözde, anlatının içine dahil ettiği ve yorumlama noktasında özgürce bırakıp, metinle kurulan ilişki noktasında adeta kanun koyucu pozisyona koyduğu modern okurun niteliğini şu şekilde ifade etmektedir:

> (…) Don Quijote'nin babası gibi görünsem de, üvey babası olan ben, adetlere uyup, başkalarının yaptığı gibi neredeyse gözlerimden yaşlarla, oğlumdan göreceğin kusurları affetmen veya görmezden gelmen için sana yalvarmayacağım, sevgili okur. Sen onun ne akrabasısın, ne arkadaşı; ruhun kendi bedeninde; gayet yetenekli, hür bir iraden var; evindesin ve kralın vergilerin efendisi olduğu kadar, sen de evinin efendisisin; bilirsin, herkes kendi evinde kraldır. Bütün bunlar, seni her türlü saygı ve mecburiyetten azade kılıyor; kısacası, hikâye hakkında, kötü söylersen karalanmaktan, iyi söylersen ödüllendirilmekten korkmadan, istediğini söyleyebilirsin (Cervantes, 2019a: 37).

Cervantes'in eserinde okura olan yaklaşımı, klasik anlatıların yanı sıra yapısalcı paradigmanın bu konudaki yaklaşımından da belirgin şekilde ayrışmaktadır. Eagleton'ın dikkat çektiği üzere (2014: 132), yapısalcılar için, bir eserin "ideal okuru", elinin altındaki eseri tamamen anlaşılabilir kılacak bütün kodlara sahip olan kişidir. Bu yönüyle okur, eserin "aynadaki yansıması" gibi bir şey, eseri "nasılsa öyle" anlayacak kişidir. Nesnel analizi ön plana çıkaran bu model aşırıya götürüldüğünde, okurun uyruğunun, sınıfının, cinsiyetinin, etnik kökeninin ve sınırlayıcı kültürel varsayımların, edebi bir metni anlamada rol oynamadığı varsayımı vardır. Yapısalcılığın ideal okuru, aslında her türlü sınırlayıcı toplumsal belirleyiciden muaf kişi olarak görülmektedir. Oysa edebiyat eserlerini büsbütün nesnel bir gözle okuma arayışı ciddi sorunlar yaratır. Zira en katı nesnel analizlerden bile yorum öğesini, dolayısıyla öznelliği silmek imkânsızdır. Cervantes'in, bağlamın sabitliği ve dolayısıyla bu sabit bağlamdan çıkartılacak anlamın da sabit olacağı yönündeki bir anlayış ya da daha farklı bir ifadeyle aynı bir eserden (okurlar farklılaşsa da) aynı ya da birbirine benzer çıkarımların ortaya çıkacağı yönündeki nesnelci bir anlayış yerine, eserde okurun yorumlama özgürlüğüne vurgu yapması bu anlamda önemlidir.[7]

Cervantes'in I ve II. cildin sadece önsözlerinde değil, eserin pek çok farklı yerinde anlatıcılar aracılığıyla okura sık sık hitapta bulunduğu ve böylece hazırlanan metnin önemli bir parçası olarak gördüğü okuru, anlatının içinde tutmaya devam ettiği görülmektedir. Eserde roman kahramanları ve olay örgüsü üzerinde kafa yorduğu kadar, okurla yakın bir ilişki kurmaya son derece önem gösteren ve bu bağlamda kimi zaman ona arkadaş diye hitap eden Cervantes için okur, esere dışsal tutulmayan, eserin bizzat içinde yer alan ve yazar tarafından kısıtlamaya maruz bırakılmayıp, aksine yorumlama özgürlüğüne saygı duyulan ve bunun için yazarın ve anlatıcıların, (klasik anlatılardan farklı olarak) kendisi/okur karşısında sınırlandırıldığı bir konumdadır. Eserin II. cildinde yer alan bir anlatıda, anlatıcı Seyyid Hamid Badincani aracılığıyla okura yapılan hitapta, okurun anlatıları yorumlama özgürlüğüne vurgu yapılması ve böylece bu mo-

dern dönem anlatısında okuru değil, anlatıcıyı okurun yorumlama özgürlüğü karşısında sınırlandırması, bu anlamda dikkat çekicidir: "(…) Sen, akıllı okur, kendin nasıl istiyorsan öyle yorumla; ben daha fazlasını yapamam, yapmamalıyım da. (...)" (Cervantes, 2019b: 594). II. ciltte daha çok ön plana çıktığı üzere, eserde yer alan anlatıların ya da metnin bizzat kendi içinde sorgulanması da bu anlamda önemlidir.

Cervantes'in eserin farklı yerlerinde modern okura yönelik oldukça belirgin vurgularının yanında, modern bireyle de ilgili farklı bağlamlarda çeşitli göndermelerde bulunduğunu belirtmek gerekir. Eserde bu konuda öne çıkan temel unsurlardan biri, modern birey-din ilişkisi ile ilgili göndermelerdir. Merkezi yapının zayıflığıyla tarif edilen Orta Çağ Avrupa'sında başlıca merkezi güç konumundaki Roma Katolik Kilisesi, bilimsel çalışmaları, toplumsal yaşamı ve bireysel özgürlükleri oldukça sınırlandırıcı yaklaşımı nedeniyle, Yeni Çağ'da giderek artan birtakım tepkilerle karşılaşmıştır. Erken modern dönemde ortaya çıkan bu tepkilerin başlangıçta Hristiyanlık karşıtlığı ya da din karşıtlığından öte, Roma Katolik Kilisesi'nin katı yorum ve uygulama biçimlerine yönelik tepkiler olduğunu belirtmek gerekir. Modern kelimesinin, 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı ve 19. yüzyıl pozitivist bilim anlayışının etkisiyle seküler bir muhtevaya büründürülmesi nedeniyle, günümüzde bu kavramla ilgili yaygın kanının, dinsellik karşıtlığı ya da dinselliğin dışlanması şeklinde olmasına karşın, başlangıçtaki algının bu yönde olmadığını belirtmek gerekir. Bu yönüyle bakıldığında Cervantes'in, geleneksel yaşam biçimi ve alışkanlıkları bağlamında, eski dönem anlayışının sürdürülmesine yönelik farklı birtakım eleştirilerde bulunmasına karşın, bunun Hristiyanlık değerlerine yönelik bir eleştiriyi içermediğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla Cervantes'in modern bireyi, eski dönemin yaşam alışkanlıklarına saplanıp kalmamış, ancak Hristiyanlık değerlerine de yabancılaşmamış bir bireydir. Roman örgüsünde yer alan farklı karakterler üzerinden, Hristiyanlıkla ilgili değerlerin bir şekilde yüceltilmesi bunun göstergelerindendir. Ayrıca eserin ilk cildinde Cervantes'in yine roman kahramanları üzerinden, eski dönemi temsil eden şövalyelik romanlarına yönelik eleştiride bulunurken (2019a: 407), 'akıllıca sanattan mahrum' bu eserlerin, gereksiz kimseler gibi Hristiyanlık topraklarından kovulması gerektiğinin belirtilmesi bu anlamda dikkat çekicidir.

J. Parla'nın (2019: 10) dikkat çektiği üzere XVIII. Aydınlanma Çağı'nda, *Don Quijote* aklın ve gerçekçiliğin övgüsü olarak öne çıkarılırken, XIX. yüzyıl romantikleri ise, Don Quijote'deki idealizmi, yaratıcılığı ve diğerkâm Hristiyanlığı ön plana çıkarmaktadır. XX. varoluşçuları için Don Quijote, akla ve gerçeğe aykırı bir hayatta, benlik arayışından ödün vermeyen vakur bir kahramandır. Sol geleneğin etkisinde yapılan değerlendirmelerde ise, Don Quijote ve Sancho Panza, idealizm ve materyalizm diyalektiğinin simgesi olarak nitelendirilmekte ve bu eser, ütopik sosyalizmin ilk örneklerinden biri olarak görülmektedir. Don Quijote'nin oldukça farklı çevrelerden okurlara ulaşması ve roman kahramanına farklı şekillerde yakınlık duyulması, bir yönüyle eserin başarısı olarak görülebilir.

Eserde, La Mancha'nın bir köyünde yaşayan ellili yaşlarda bir asilzade olarak okurun karşısına çıkan Don Quijote'nin okurlara tanıtılan ilk özelliklerinden biri, şövalye

romanslarına duyduğu büyük ilgidir. Bu ilgi nedeniyle çiftliğini yönetmeyi dahi bir tarafa bırakan Don Quijote, dönümlerce arazisini de şövalyelik ile ilgili kitapları satın almak için satmak durumunda kalmıştır. Artık gece ve gündüz vakitlerinde başlıca uğraşısı, şövalyelikle ilgili edindiği bu kitapları okumaktır. Cervantes'in tasviriyle aktarmak gerekirse (2019a: 52), okuduğu bu kitapların etkisiyle Don Quijote'nin zihni; "büyüler, savaşlar, düellolar, yaralar, iltifatlar, aşklar, işkenceler ve inanılmaz saçmalıklarla doldu." Öyle ki bu kitaplardaki klasik anlatıları, gerçek hayatın kendisinden daha çok gerçek şeklinde algılamaya başladı ve bunun etkisiyle hayatının geri kalanını nasıl geçirmesi gerektiğine karar verdi:

> (…) tamamen kaybettiği aklına dünyanın en çılgınca fikri geldi ve hem şerefini yüceltmek, hem de ülkesine hizmet etmek amacıyla, gezgin şövalye olmayı uygun ve hatta gerekli buldu. Zırhını kuşanıp, atına binerek dünyayı dolaşacak, serüven peşinde koşacak, okuduğu kitaplarda gezgin şövalyelerin yaptığı her şeyi yapacak, bütün haksızlıkları düzeltecek, tehlikeleri göğüsleyecek ve bu sayede, edebi şan ve şöhret kazanacaktı. Zavallıcık, kendini şimdiden yiğitliği sayesinde en azından Trabzon İmparatorluğu tacıyla ödüllendirilmiş olarak hayal ediyordu. Böylece, kafasında bu tatlı düşlerle, bunlardan aldığı garip hazla kendinden geçerek, isteğini gerçekleştirmek için acele etmeye başladı. (…) (Cervantes, 2019a: 53).

Daha gösterişli olacağına inandığı için isminin ön kısmına memleketinin adını ekleyip, *La Mancha'lı Don Quijote* olarak adını belirleyen roman kahramanı, yeryüzünde saman yiyenlerin en iyisi olarak nitelendirdiği atına *Rocinante* ismini vermiş, her gezgin şövalyenin bir sevgilisinin olması gerektiği anlayışından hareketle, yakın köydeki bir çiftçi kızı olan Aldonza Lorenzo'yu sevgilisi olarak belirlemiş ve ona da soyluluğa yaraşır bir isim olduğuna inandığı *Dulcinea del Toboso* adını takmıştır. Köyündeki komşusu *Sancho Panza*'yı ileride vali yapma vaadiyle silahtarı yapan Don Quijote, şövalye romanlarında okuduğu öyküleri, gerçek hayatta karşılaştığı olaylar ve kişilerle özdeşleştirmeye başlar. Bu durumun etkisiyle, ilk maceralarından birinde gittiği hanı şato, hancıyı şato sahibi, rastladığı fahişe kadınları ise soylu kadınlar olarak algılayan Don Quijote, hancıdan kendisini şövalye ilan etmesi ısrarında bulunur. Kendisinden kurtulmak isteyen hancının kurgusal bir tören sonrasında bunu yapmasıyla, Don Quijote artık takdis edilmiş bir gezgin şövalye olarak, kendisini kötülük ve haksızlıklara karşı yılmaksızın savaşacak bir kahraman olarak nitelendirir ve gerçeklerle örtüşmese de okuduğu şövalye öykülerine benzediğine inandığı maceraların peşine düşer.

Eserde anakronik atmosferde yanılsama ile gerçeklik arasında sıkışmış bir protagonist olarak Don Quijote hem olumlu hem olumsuz çağrışımlarla okurun karşısındadır. Tanık olduğu haksızlıklara karşı mücadele etmesi, haklıyı savunması, zayıfları ve kimsesizleri korumaya çalışması, adalet duygusunun kuvvetli olması, büyük kahramanlıklar ve yiğitlikler peşinde olması, korkusuzluğu, maceraperestliği, özgürlük savunusu, neşeli, kibar ve dürüst tavrı, güçlü hitabeti, alicenap ve azimli biri olması, Dulcinea Del Toboso'ya olan platonik aşkının sadakat dolu bir romantizm içermesi gibi özel-

liklerin, Don Quijote'ye dair olumlu izlenimler olarak öne çıktığı görülmektedir. Tabi Don Quijote'ye dair olumlu gözüken bu kişisel özellikler, sonuçları ve okurun bunları yorumlama açısına göre olumsuzluğun da kaynağı olabilmektedir. Don Quijote'nin bahtsızlığı, gerçeklerden kopuk oluşu ve hayal peşinde koşması, hayal kırıklıklarının neden olduğu karamsarlığı, saplantılı hali, Sancho Panza'ya ve çevresindekilere karşılığı olmayan vaatlerde bulunması, gerçeklere aykırı maceralarına abartılı ve mistik anlamlar yüklemesi, kendinden emin zafer nidalarına karşın sık sık yenilgiler alan biri olması ve bu noktada çokça hırpalanması, çevresindekiler tarafından ciddiye alınmayan, küçümsenen, hor görülen, dışlanan ve alaya alınan biri olması ve ruh sağlığını yitirmiş bir bunak olarak görülmesi gibi hususlar, olumsuz izlenimler olarak öne çıkmaktadır.

Don Quijote karakteri, Orta Çağ'ın geride kaldığı ve yeni bir çağa girilmiş olunan bir dönemde, bu değişimi görmezden gelen ve Orta Çağ ideallerini yaşatmaya çalışan bireyi sembolize etmektedir. Modern döneme girilmesine karşın, eski olanın peşinde olan bu birey karakterinin artık bir karşılığı kalmamıştır. Zira Rönesans döneminde ön plana çıkmaya başlayan ve Aydınlanma ile iyice belirginleşen modern birey figürü, geçmişi temsil eden geleneksel yaşam biçiminden ve değerlerinden kopmuş rasyonel insan olarak tasvir edilmektedir. Cervantes, romandaki olaylar örgüsü dahilinde her ne kadar roman kahramanı ile ilgili anlatıları belirli noktalarda okura sempatik gelecek şekilde aktarsa da bu yöndeki değişimin farkındadır ve modern bireyin karşılığının, eskiyi idealize eden Don Quijote olamayacağının bilincindedir. Nitekim romanın sonunda, Cervantes'in Don Quijote aracılığıyla okura verdiği mesajlar bu anlamda kayda değerdir. Don Quijote artık modern dünyayı idrak etmiş ve şuura erişmiş bir birey olarak, önceki yaşadıklarını delilik ve saçmalıklar yığını olarak gördüğünü, şövalye romanlarının neden olduğu cehaletin karanlık gölgelerinden kurtulup, aydınlığa kavuştuğunu ve gerçeği bu kadar geç fark ettiği için ise üzgün olduğunu belirtir (2019b: 881-882). Uydurma şövalye kitaplarını lanetleyen ve eskiden sahip olduğu deliliğin ve aptallığın başlıca nedeni olarak onları gören Don Quijote, gelinen son noktada önceki yaptıklarından dolayı tövbe ederek, akıllanmış ve aydınlanmış *İyi Yürekli Alonso Quijano* olarak hayata veda eder.

V. Nabokov gibi bu esere oldukça eleştirel yaklaşan ve Cervantes ile Shakespeare arasında yaptığı karşılaştırmada (2016: 33), Cervantes'in hassas bir kavrayışa, kıvrak bir zihne, aktif bir hayal gücüne ya da ince bir mizah anlayışına sahip olmadığı yönünde yaptığı değerlendirmeler istisna tutulduğunda, eser ile ilgili yapılan değerlendirmelerde Don Quijote, yaygın şekilde olumlu yönleriyle öne çıkarılmaktadır. Örneğin Speight, Don Quijote'nin geçmişi karakterize eden değerlerin artık mevcut olmadığı modern bir dünyayla yüzleşen erdemli şövalyeyi temsil ettiğini belirtmektedir (2001: 29). Oysa duygusal ya da romantik değerlendirmelerin ötesinde, eser bir bütün halinde değerlendirildiğinde, Don Quijote'yi sosyo-politik açıdan değişim ve dönüşümün olduğu bir evrede, yeni gelişmeler karşısında bireysel kimlik mücadelesi içinde bulunan biri olarak ele almak ve büyüsü olmayan bir toplumsal dünyada büyü peşinde koşmanın yersizliğine yönelik bir hiciv olarak okumak daha doğru olacaktır.

Sonuç

Edebiyat sosyolojisi bağlamında her edebi eserin, toplumsal dünyadaki gelişmelerin yazarda bıraktığı bireysel izlenimin bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle edebi eserler, toplumsal alandaki gelişmelerin hem aktörü hem de nesnesi konumunda olan yazarın, bu süreçte edindiği bireysel deneyim ve bakış açısının kurgusal bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadırlar. Nitekim Cervantes'in de yaşadığı dönemdeki toplumsal gelişmeler, kişisel hayat deneyimi ve yaşadığı serüvenler, *Don Quijote*'yi oluşturmasında yakından etkili olmuştur. Kişisel hayatında maddi geçim zorlukları ile boğuşan Cervantes, hakkında çıkan bir tutuklama kararı sonrasında o dönemde Rönesans'ın merkezi olan İtalya'ya gitmiş ve bir süre bu ülkede yaşayarak buradaki gelişmelere doğrudan tanık olmuştur. Osmanlılar tarafından Kıbrıs'ın ele geçirilmesinden sonra, Papa öncülüğünde Osmanlı Devleti'ne karşı kurulan Haçlı İttifakı'na katılan Cervantes, 1571 yılındaki İnebahtı Deniz Savaşı'nda yer almış ve bu savaşta sol elinden ve göğsünden yaralanmıştır. 1575 yılında İtalya'dan İspanya'ya dönerken esir düşen Cervantes, 1580 yılına kadar (o dönemde Osmanlı hakimiyetinde olan) Cezayir'de tutsak kalmıştır.[8] Bütün bu gelişmelerin *Don Quijote*'nin oluşumunda büyük etkileri olmuş, yanı sıra Yeni Çağ'daki gelişmeler ve bu gelişmeler içerisinde İspanya devleti ve toplumunun konumu da Cervantes'in eserinin şekillenmesinde yakından etkileri olmuştur.

Avrupa'da 15. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan coğrafi keşifler, modern sömürgeciliğin önünü açmış ve bu gelişmelerde İspanya, Portekiz ile birlikte başlangıçta öncü bir rol oynamıştır. Ancak Cervantes'in İspanya'sı yeni ilişkilerde başlangıçta öncü bir rol oynasa da bu ilişkileri dönüştürememiş ve sahip olduğu öncü konumunu sonraki süreçte yitirmiştir. Sadece askeri ve siyasi alanda değil, bilimsel, kültürel ve ekonomik (merkantilizme geçiş) alanlardaki gelişmelerle birlikte, eski düzeni temsil eden ve varlığını çeşitli alanlarda sürdüren feodal sistem ve buna dayalı yaşam biçimi de sorgulanmaya başlamıştır. Bu sorgulama, eski dönemi temsil eden değerler ve yeni dönemdeki gelişmeler arasında bir çatışmayı içermektedir. İspanya'nın bu gelişmelerin ortasında yer aldığı bir ortamda *Don Quijote*'yi yazan Cervantes, bu eski-yeni, geleneksel-modern, yanılsama-gerçeklik çatışmasını roman boyunca farklı şekillerde işlemiştir.

Romanda Don Quijote'nin erken modern dönemde yaşamasına karşın, eski döneme karşı duyduğu özlem ve eski dönemi temsil eden şövalyelik romanlarının etkisinde kalarak yaşadığı kimlik krizi ve çatışması, sadece onunla sınırlı olmayıp, bir yerde İspanyol toplumunun yeni gelişmeler karşısında yaşadığı kimlik krizi ve çatışmalarını da resmetmektedir. Cervantes'in mizahi bir anlatıyla aktardığı bu çatışmada, modern dönemdeki gelişmelere ayak uydurulamayıp, eski dönem özlemi içerisinde olmanın yersizliğine yer verilmektedir. Don Quijote'nin şövalyelik peşindeki maceralarının delilik ürünü olarak nitelendirilmesi ve bunların yaşanmasının Don Quijote'nin şövalyelik romanlarının etkisinde kalarak, aklının başında olmamasına bağlanması bu anlamda manidardır. Eserin sonuna gelindiğinde, ölümünden hemen önce, roman kahramanının kendi ağzından da artık şuura erdiğinin ve iğrenç şövalye romanlarının etkisinden kurtulduğunun belirtilmesi ve bunun cehaletin karanlık gölgelerinden kurtulup, aydınlığa kavuşmak şeklinde tasvir edilmesi dikkat çeki-

cidir. Bu itiraf ve özeleştiri sürecinde, Don Quijote'nin modern dönemdeki gerçekleri bu kadar geç fark ettiği için üzgün olduğunu özellikle belirtmesi ayrıca önemlidir. Böylece nihai noktada İspanyol toplumuna verilen mesaj; yeni dönemdeki gelişmeleri görmezden gelmek ya da bunlarla çatışmak yerine, olanları doğru şekilde idrak ederek, daha fazla gecikmeden bunlara adapte olmak yönündedir. Eser çerçevesinde gerek modern birey gerekse modern okur ile ilgili verilen mesajlarda, eski döneme ait kalıpların ve yaşam biçiminin etkisinden sıyrılarak, yaşanan yeni gelişmeler karşısında bireylerin nesne olmaktan öte, aktör olmaya davet edildiklerini söylemek mümkündür.

Notlar

1 Don Quijote, yanlış telaffuza dayalı kullanımdan dolayı Türkiye'de yaygın olarak Don Kişot olarak bilinmektedir. İspanyolca ismin Türkçe telaffuzu Don Kişot değil, Don Kihote olduğu için bu çalışmada Don Kişot kullanımı tercih edilmemiş, bunun yerine Yapı Kredi Yayınları tarafından yayınlanan Roza Hakmen çevirisinde olduğu gibi Don Quijote kullanımı tercih edilmiştir.

2 Modern kavramı, 6. yüzyılda Cermen kökenli Ostrogotların yönetimindeki bir Kuzey İtalya kasabasında ilk kez kullanılmış ve bu kavram; bir şeyi başka bir şeyden ayırmak, ayrıştırmak ya da sınıflandırmak için kullanılmıştır. Bu noktada insan deneyiminin bir ürünü olarak geçmiş ve şimdi arasında yapılan ayrıma atıfta bulunulmaktadır (Seed, 2002: 3). Tabi Orta Çağ ya da Yeni Çağ gibi tarihsel dönemlendirmelerin, zamanın doğal akışı içerisinde kendiliğinden ortaya çıkmış ayrımlar olmadığını da belirtmek gerekir. Bu noktadaki tasniflerde başlangıçta teolojik yaklaşımlar egemenken, gelinen noktada ise genelde Batı merkezci tarih algısından hareketle bir tasnif yapılmaktadır. Bu konuyla ilgili bir inceleme için bkz. Le Goff (2017).

3 Sadece Türkiye'de değil, diğer ülkelerde de eserin çocuklara hitap eder tarzda özetlenmiş ya da karikatürize edilmiş pek çok versiyonunun mevcut olduğunu belirtmek gerekir. Alman yazar Erich Kästner'in (1992) ya da ABD'li yazar James Baldwin'in (2007) yayınladığı çalışmaları buna örnek göstermek mümkündür.

4 The Guardian'da yayınlanan bu konudaki haber ve detayları için bkz. https://www.theguardian.com/world/2002/may/08/humanities.books

5 Modern ve postmodern roman ve anlatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bronwen (2012) ve Longo (2015).

6 'Çoklu gerçeklik' kavramı gerçekliğin; bir nesnenin ya da bağlamın ontolojik niteliği olarak kavranmasından öte, nesnelerin ve bağlamların onları deneyimleyen özne tarafından gerçek olarak nitelendirildiği sübjektif bir sürecin sonucu olarak görülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Schutz (1962).

7 Postyapısalcı paradigmada anlam sabit değildir ve okurlar farklılaştıkları oranda aynı metinden çıkaracakları anlam ya da yapacakları yorum farklılaşabilmektedir. Bu yönüyle bakıldığında, Don Quijote'de okura olan yaklaşım, bu paradigmaya daha yakın düşmektedir.

8 Cervantes'in bu tutsaklık hayatının eserlerine yansıması ile ilgili yapılmış başarılı bir çalışma için bkz. Önalp (1992).

Kaynaklar

Alver, K. (2012). Edebiyatın sosyolojik imkânı. K. Alver (Ed.). *Edebiyat sosyolojisi* içinde. Ankara: Hece.

Baldwin, J. (2007). *Stories of Don Quixote*. North Carolina: Yesterday's Classics.

Borges, J. L. (1999). *Collected fictions*. A. Hurley (Trans.). London: Penguin Classics.

Bronwen, T. (2012). *Fictional dialogue: Speech and conversation in the modern and postmodern novel*. Lincoln: University of Nebraska.

Cervantes Saavedra, M. de (2019a). *La Mancha'lı yaratıcı asilzade Don Quijote I*. R. Hakmen (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

Cervantes Saavedra, M. de (2019b). *La Mancha'lı yaratıcı asilzade Don Quijote I*. R. Hakmen (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

Chapman, R. (2005). *Pasamonte's life*. Oxford: Aris&Phillips.

Eagleton, T. (2014). *Edebiyat kuramı*. T. Birkan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Echevarria, R. G. (2015). *Cervantes' Don Quixote*. New Haven: Yale University.

Flaubert, G. (2004). *Madame Bovary*. M. C. Uğur (Çev.). İstanbul: Cem.

Foucault, M. (2014). *Sonsuza giden dil*. I. Ergüden (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Gogol, N. V. (2016). *Ölü canlar*. E. Altay (Çev.). İstanbul: İletişim.

Greene, G. (2008). *Monsignor Quixote*. London: Penguin Classics.

Güllülü, S. (1988). *Sanat ve edebiyat sosyolojisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

Heywood, A. (2011). *Siyaset teorisine giriş*. H. M. Köse (Çev.). İstanbul: Küre.

Ilgaz, R. (2016). *Don Kişot İstanbul'da*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

Kästner, E. (1992). *Don Quichotte*. Hamburg: Dressler Kinder-Klassiker.

Le Goff, J. (2017). *Tarihi dönemlere ayırmak şart mı?* A. Berktay (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

Longo, M. (2015). *Fiction and social reality: Literature and narrative as sociological resources*. Surrey: Ashgate.

Meriç, C. (2008). *Kırk ambar I: Rümuz-ül edeb*. İstanbul: İletişim.

Moran, B. (1988). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İstanbul: Cem.

Nabokov, V. (2016). *Don Quijote dersleri*. E. Serdan (Çev.). İstanbul: İletişim.

Önalp, E. (1992). Cervantes'in Türklere esir düşmesi ve esaretinin eserlerine yansıması. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 3, ss. 297-321.

Parla, J. (2015). *Don Kişot'tan bugüne roman*. İstanbul: İletişim.

Parla, J. (2017). *Don Kişot: Yorum, bağlam, kuram*. İstanbul: İletişim.

Parla, J. (2019). Sunuş. *La Mancha'lı yaratıcı asilzade Don Quijote I* içinde. R. Hakmen (Çev.). ss. 9-29. İstanbul: Yapı Kredi.

Pidal, R. M. (2005). The genesis of Don Qoixote. in *Cervantes' Don Quixote: A Casebook*. R. G. Echevarria (Ed.). pp. 63-94. Oxford: Oxford University.

Schutz, A. (1962). *Collected papers I: The problem of social reality*. The Hague: Martinus Nijhoff.

Schutz, A. (1976). *Collected papers II: Studies in social theory*. The Hague: Martinus Nijhoff.

Seed, P. (2002). Early modernity: The history of a word. *CR: The New Centennial Review*, S. 2(1), pp. 1-16.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. T. Birkan (Çev.). İstanbul: Metis.

Swingewood, A. (1972). Introduction: Sociology and literature, in *The Sociology of Literature.* D. T. Laurenson and A. Swingewood (Ed.). New York: Schocken Books.

Şklovski, V. (2017). *Modern kurgu tekniğinin icadı: Don Kişot nasıl yapıldı*. A. Çeker (Çev.). İstanbul: Altıkırkbeş.

Speight, A. (2001). *Hegel, literature and the problem of agency*. Cambridge: Cambridge University.

Tekin, M. (2016). *Roman sanatı 1: Romanın unsurları*. İstanbul: Ötüken.

Uludere, F. (2014). *Seyyid Hamid Badincani'nin yeni bulunmuş el yazmalarından: Don Quijote'nin üçüncü cildi*. İstanbul: Yitik Ülke.

Watt, I. (2016). *Modern bireyciliğin mitleri*. M. Doğan (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.